

ONA TILI DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASINING ZAMONAVIY USUL VA VOSITALARI

Termiz davlat pedagogika institute
“Boshlang’ich ta’lim ” kafedrası o’qituvchisi
Erdanova Zamira Olimovna
Boshlang’ich ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
O’ralova Marjona

Annotatsiyasi. ona tili darslarida matn ustida ishlash texnologiyasining zamonaviy usul va vositalari yoritilgan. Matn ustida ishlash o‘quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish, tafakkurini kengaytirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslab beriladi. Muallif zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, interfaol metodlar, AKT vositalari, klaster, insert, konseptual jadval, akvarium, aqliy hujum kabi metodlarning samaradorligi haqida fikr yuritadi. Shuningdek, maqolada matn ustida ishlashni bosqichma-bosqich tashkil etish, matn mazmunini chuqur anglash, asosiy g‘oyani ajratish, savol-javoblar asosida matnga kirib borish orqali o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari ko‘rsatib o‘tilgan. Xulosa o‘rnida, zamonaviy usul va vositalar bilan boyitilgan matn ustida ishlash texnologiyasi o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini oshirish, mantiqiy fikrlash va estetik didini rivojlantirishda muhim omil bo‘lishi ta’kidlangan.

Kalit so‘z: ona tili, matn ustida ishlash, zamonaviy texnologiyalar, interfaol metodlar, AKT vositalari, tafakkur, nutq madaniyati, mustaqil fikrlash, klaster, insert, konseptual jadval, aqliy hujum, akvarium, tanqidiy fikrlash, ta’lim samaradorligi, kompetensiya, innovatsion texnologiyalar, matn tahlili, estetik did, o‘quvchi faolligi.

Kirish. XXI asrda ta’lim sohasida yuz berayotgan chuqur islohotlar, raqamlashtirish jarayonlari va innovatsion yondashuvlarning jadal rivojlanishi o‘quv jarayoniga yangi talab va vazifalarni qo‘ymoqda. Jumladan, maktab ta’limi, xususan, ona tili darslari ham bugungi zamon talablariga mos ravishda yangicha usul va texnologiyalar asosida tashkil etilishi lozim. Ona tili — bu nafaqat til o‘rganish fani, balki o‘quvchilarning tafakkuri, muloqot madaniyati, fikr yuritish salohiyati, estetik didi va ijodiy qobiliyatini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham ona tili darslarida matn ustida ishlash texnologiyasiga e’tibor kuchayib, unga yangicha metodik yondashuvlar joriy etilmoqda. Matn — bu tilni amalda qo‘llashning eng muhim shakli bo‘lib, u orqali o‘quvchi til hodisalarini o‘zlashtiradi, fikrni aniqlik

bilan ifodalashga o'rganadi va nutq madaniyatini shakllantiradi. Matn ustida ishlash o'quvchilarni faol fikrlashga undaydi, ularning mustaqil mulohaza yuritish, muammoni aniqlash va uni hal qilish kabi muhim ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois, ta'lim tizimida matn bilan ishlash texnologiyasini yangilash, uning zamonaviy metodlarini dars jarayoniga tatbiq etish zaruriy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Bugungi kunda o'quvchilar faqat tayyor ma'lumotni yodlab olish emas, balki uni tahlil qilish, baholash, fikr bildirish, turli vaziyatlarda qo'llay olish kabi faol kognitiv kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak. Bu esa, albatta, matn asosida olib boriladigan mashg'ulotlar, savol-javoblar, muhokamalar, interfaol metodlar orqali amalga oshadi. Matn ustida ishlash orqali o'quvchilarning til madaniyati shakllanibgina qolmay, balki ularda tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, asosiy g'oyani ajratish, o'z fikrini mantiqan bayon qilish ko'nikmalari ham rivojlanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va AKT vositalari matn ustida ishlash jarayonini yanada samarali tashkil qilish imkonini bermoqda. Masalan, "Klaster", "Insert", "Aqliy hujum", "Konseptual jadval", "Blits-so'rov", "Akvarium", "Fishbone" kabi texnologiyalar o'quvchilarni darsga faol jalb etadi, ularning bilim olish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi, shuningdek, har bir o'quvchining individual salohiyatini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.

Bugungi zamon pedagogikasi — bu o'qituvchining markazda emas, balki o'quvchining faol ishtirokchisi sifatida dars jarayonining markazida bo'lishini ta'minlovchi yondashuvdir. Bu yondashuvda o'qituvchi yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va tashkilotchi sifatida ishtirok etadi. Ayniqsa, matn ustida ishlashda o'quvchining o'zi matndan ma'lumotni izlab topadi, uni tahlil qiladi, g'oyani aniqlaydi va uni ifoda etadi. Bu jarayon esa o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, nutqiy kompetensiyalarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy metodik yondashuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, matn bilan ishlash faqat savol-javob yoki matnni o'qib, so'z va gap tahlili bilan cheklanmasligi lozim. Unda multimodal yondashuv, ya'ni matnni audiovizual vositalar bilan birga o'rganish, multimedia texnologiyalaridan foydalanish, matn asosida prezentatsiya, grafik tasvirlar yoki interaktiv topshiriqlarni bajarish orqali o'quvchilarning barcha sezgi a'zolari va fikrlash darajasi faol holatga keltiriladi. Bu esa ta'lim sifati va samaradorligining oshishiga olib keladi.

Ayniqsa, boshlang'ich va o'rta sinf o'quvchilari bilan ishlashda matn tanlashda yosh xususiyatlari, qiziqishlari va nutq rivojlanish darajasi hisobga olinishi lozim. Matn o'quvchi uchun tushunarli, hayotiy, mantiqiy izchillikka ega va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi zarur. Shuningdek, matn asosida o'quvchilarga savollar tuzish, asosiy g'oyani topish, personajlarga baho berish, matn asosida mustaqil fikr bildirish

kabi topshiriqlar orqali ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirish mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ona tili darslarida matn ustida ishlashga zamonaviy usul va vositalarni keng joriy etish, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, o'quvchilarning faolligini kuchaytirish, ular bilan individual ishlash samaradorligini oshirish zamonaviy ta'limning muhim vazifasidir. O'quvchi tomonidan o'zlashtirilgan har bir matn, uning til va nutqiy qobiliyatlariga ta'sir etadi, shaxs sifatida kamol topishiga zamin yaratadi.

Shuningdek, yangi metod va texnologiyalarni dars jarayoniga integratsiya qilish orqali darslarning samaradorligi oshib, o'quvchilar faolligi, mustaqil fikrlash va mulohaza yuritish ko'nikmalari shakllanadi. Interfaol yondashuvlar esa darsni jonlantirib, har bir o'quvchini muhokama jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Bu esa ta'lim jarayonini biryoqlama emas, balki ikki tomonlama faol muloqot shakliga keltiradi. Xulosa qilib aytganda, matn ustida ishlash texnologiyasining zamonaviy usul va vositalar bilan boyitilishi ona tili darslarini mazmunan va shaklan yangilaydi. O'quvchilarning lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mustaqil o'qish va tahlil qilishga o'rgatish, matndan to'g'ri xulosa chiqarish, uni boshqa matnlar bilan qiyoslay olish, hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kabi muhim ko'nikmalar shakllanishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, mazkur maqolada matn ustida ishlash texnologiyasining zamonaviy metodlari va ularning samaradorligi chuqur tahlil etiladi hamda amaliy jihatdan qanday joriy etilishi bo'yicha tavsiyalar keltiriladi. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutq madaniyatini shakllantirish va chuqur tahliliy yondashuvga ega bo'lishini ta'minlash muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, ona tili darslarida bu maqsadlarga erishishda matn ustida ishlash texnologiyalarining roli katta. Matn – tilning boyligini o'rgatish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, o'quvchining dunyoqarashini kengaytirish va estetik didini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bois, matn bilan ishlash jarayonini samarali tashkil etish, uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida olib borish dolzarb masalalardan biridir.

Zamonaviy usul va vositalar yordamida matn ustida ishlash o'quvchilarning nafaqat tilga oid bilimlarini mustahkamlash, balki kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish, nutqiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini orttirish, ijodiy yondashuvini shakllantirish imkonini beradi. Bunda interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, grafik organayzerlar, klaster, insert, konseptual jadval, aqliy hujum, akvarium kabi metodlar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu kirish qismida aynan matn ustida ishlash texnologiyasining ahamiyati, dolzarbligi va uni takomillashtirish zarurati haqida fikr yuritiladi hamda maqolaning asosiy yo'nalishlari belgilab olinadi.

Xulosa. Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar, zamonaviy texnologiyalarning kirib kelishi, axborot oqimining keskin oshishi o'quv jarayoniga yangicha yondashuvni talab qilmoqda. Ayniqsa, ona tili kabi muhim fan darslarida matn bilan ishlash texnologiyasining samarali yo'lga qo'yilishi o'quvchilarning nafaqat til kompetensiyasini, balki tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, muloqot madaniyati kabi muhim ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli, matn ustida ishlashga oid zamonaviy metodlar va vositalardan foydalanish bugungi ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib bormoqda. Matn ustida ishlash jarayoni o'quvchilar uchun ko'p qirrali rivojlanish imkonini yaratadi. Matn asosida olib boriladigan tahliliy ishlar, muhokama, rolli o'yinlar, ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilar o'z fikrini mustaqil shakllantirishga, nutqini boyitishga, til hodisalarini anglab yetishga o'rganadi. Bu jarayon o'z navbatida ularning shaxs sifatida o'sishiga, tafakkur doirasining kengayishiga xizmat qiladi. Matn ustida ishlash — bu oddiygina savol-javob emas, balki o'quvchining bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez va baholash kabi kognitiv bosqichlarda faol ishtirok etishidir.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan interfaol metodlar (klaster, insert, fikrlar xaritasi, fishbone, Venn diagrammasi, aqliy hujum va boshqalar) hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish matn bilan ishlashni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bunday metodlar o'quvchini dars jarayoniga faol jalb qiladi, bilimni o'zlashtirishda mustaqil izlanishga undaydi, mavzuni chuqur anglashga ko'maklashadi. Matn tanlashda esa uning o'quvchiga yaqin bo'lishi, mavzuning hayotiyligi, ijtimoiy-tarbiyaviy mazmuni, til va uslub soddaligi kabi jihatlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Chunki faqat qiziqarli va o'quvchining dunyoqarashiga mos keladigan matnlar bilan ishlashgina kutilgan natijani beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1 Toshkent: O'qituvchi.
2. Rahmatov, F. (2020). *Ona tili darslarida matn ustida ishlash metodlari* - Toshkent: Narxoz.
3. Tajibaeva, G. (2019). *O'qitish metodikasida zamonaviy yondashuvlar* - Samarqand: Sharq.
- Abdullaeva, S. (2018). *Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar* -
4. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF ALHAKIM ATTERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 1317. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>
5. Erdanova Zamira Olimovna REFLECTIVE IN FUTURE PRIMARY CLASS

TEACHERS CULTURE DEVELOPMENT PROCESSES IMPROVEMENT

International Journal of Pedagogics. VOLUME04ISSUE04PAGES:8790,

2024yil. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue0416>

6. Erdanova Zamira Olimovna., Safarqulova Nasiba Olimjonovna Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS. Volume 01, Issue 02, 2024, 2024yil.

7. Olimovna, E. Z., & Olimjonovna, S. N. (2024, February). Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish.

In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS* (Vol. 1, No. 2, pp. 61-67).

8. Olimovna, E. Z. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 13-17.

9. Olimovna, E. Z., & Durdona, N. M. (2025, January). ONA TILINI O'QITISHDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI MAZMUNINI

TAKOMILLASHTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS* (Vol. 2, No. 1, pp. 26-31).

10. Erdanova, Z., & Pardayeva, M. (2025). IMPROVING THE CONTENT OF THE METHODOLOGY OF WORKING ON TEXT IN TEACHING THE MOTHER LANGUAGE. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(1), 110-113.

11. Olimovna, E. Z. (2025). Improving the technology of working with text in native language lessons. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(3), 558-561.

12. Olimovna, E. Z. (2024). REFLECTIVE IN FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS CULTURE DEVELOPMENT PROCESSES

IMPROVEMENT. *International Journal of Pedagogics*, 4(04), 87-90.

13. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 6-9.

Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

14. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

15. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

16. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>
17. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
18. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>